

– 11.

10. Pro organizaciju inkluzivnogo navchannja u zagal'noosvitnih navchal'nih zakladah. List Ministerstva osviti i nauki Ukraïni vid 18.05.2012 № 1/9-384 [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: dochttp://osvita.ua/legislation/Ser_osv/29627/

11. Pro osvitu. Zakon vid 23.05.1991 № 1060-XII [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: zakon.rada.gov.ua/go/1060-12

12. Spirina M. V. Model' psihologo-mediko-pedagogichnogo suprovodu ditini z psihofizichnimi vadami uchitel'-logoped, zaviduvach Lozivs'koï mis'krajonnoï psihologo-mediko-pedagogichnoï konsul'tacii / M. V. Spirina. – Rezhim dostupu: kominternovskiy-ruo.edu.kh.ua/Files

Ашиток Н. И. Инклюзивное образование: системный подход

В статье рассматриваются некоторые проблемы обновления образования на основе системных изменений, которые распространяются и на учебно-воспитательный процесс. Обосновано, что становление инклюзивного образования в наше время означает не существование нового вида образования (и соответственно нового системного образования), а изменение структурных компонентов в пределах общего и специального образования как отдельных подсистем образования в целом. Проанализировано изменение структурных компонентов – учебной информации; средств педагогической коммуникации; состава учащихся и педагогов, функциональных компонентов. Отмечено, что эффективность учебно-воспитательного процесса зависит не только от продуманности структурных и функциональных компонентов, но и совершенствования условий среды, в которой он происходит. Эффективность интеграции детей с особенностями психофизического развития в систему общего образования зависит также от их предварительной подготовки в семье или дошкольных учреждениях.

Ключевые слова: педагогический процесс, педагогическая система, системный подход.

Ashytok N.I. Inclusive education: systematic approach

This article discusses some problems updating education, which should be based on systematic changes that apply to the educational process. Proved that the implementation of inclusive education actually means not a new kind of education (and thus the formation of the new system), but the change the structural components within the general and special education as individual subsystems of education in general. Analyzed the change of structural components – educational information; means of pedagogical communication; of students and teachers, functional components. It is noted that the effectiveness of the educational process depends on the sophistication of the structural and functional components and environmental conditions in which it occurs. Effectiveness of the integration of children with special needs in general education system also depends on adequate prior training these people in the family or pre-school.

Keywords: pedagogical process, pedagogical system, system approach.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2015 р.

Статтю прийнято до друку 22.05.2015 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Чепіль.М. М.

УДК : 376 – 056.264:82

Богачук Ю.В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В статті висвітлена проблема використання художньої літератури в корекційній роботі із дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення. Здійснений детальний аналіз досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців стосовно розвитку мовлення засобами художньої літератури. Розкрито роль художньої літератури на мовленнєвий розвиток дитини. Зазначено, що у дітей із загальним недорозвиненням мовлення порушено всі компоненти мовленнєвої системи, які негативно впливають на формування інтелектуальної, сенсомоторної, сенсорної та емоційно-вольової сфери. Одним із засобів розвитку мовлення дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення є художня література. Здійснений аналіз методичної літератури та огляд дисертаційних досліджень з даної проблеми. У статті виокремлено вплив художньої літератури на мовленнєвий розвиток дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Обґрунтована необхідність подальшого вивчення даної проблеми з метою розвитку, навчання рідної мови дітей даної категорії засобами художньої літератури.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, розвиток мовлення, художня література, засіб розвитку мовлення.

Розвиток системи спеціальної освіти в Україні потребує розробки нових ефективних методів корекційно-розвивального навчання дітей із особливостями психофізичного розвитку, зокрема мовленнєвого.

Проблемою мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку займалися психологи, педагоги, лінгвісти (Л.Виготський, В.Виноградов, А.Гвоздев, Д.Ельконін, О.Запорожець, М.Коніна, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн, О.Соловйова, Ф.Сохін, К.Ушинський, Є.Фльорина та інші). Їхні дослідження лежать в

основі створення передумов побудови комплексного підходу до вирішення завдань мовленнєвого розвитку дошкільників.

Розвиток мовлення відіграє провідну роль у процесі розвитку дитини та займає центральне місце в загальній системі роботи з формування мовлення в дитячому садку. Мовлення вбирає в себе всі досягнення дитини в оволодінні рідною мовою, її словниковим складом, звуковим і граматичним ладом. Володіння навичками мовлення дозволяє дитині вступати у вільне спілкування з однолітками та дорослими, дає можливість отримати необхідну їй інформацію, а також передати накопичені знання та враження про навколишній світ.

На сучасному етапі розвитку дошкільної освіти одними із важливих завдань є формування мовленнєвої компетентності дитини та розвиток її творчих здібностей.

Проблема розвитку мовлення висвітлюється у таких чинних програмах розвитку дитини дошкільного віку: Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт», Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років «Дитина», Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля», «Дитина в дошкільні роки».

Головними засобами розвитку виразності дитячого мовлення є твори художньої літератури та усної народної творчості, в тому числі і малі фольклорні форми (прислів'я, приказки, загадки, потішки, лічилки, фразеологізми). Тому фольклорні жанри використовуються як важливий засіб виховання мовленнєвої культури дітей.

Художня література – це мистецтво слова, до якого діти прилучаються з раннього дитинства. Мистецтво слова відображує довкілля в художніх образах, спресовує в них типове на основі узагальнення життєвих явищ. Отже, художня література – це засіб образного осмислення дійсності.

Художня література як мистецтво слова виконує низку функцій, серед них: інформаційно-освітня, виховна, національно-духовна, історична, естетична, культурноносна, розважальна.

Роль художньої літератури у всебічному розвитку дітей розкривається в працях М.Коніної, Н.Карпінської. Особливості сприймання художньої літератури дошкільниками – в працях О.Запорожця, Т.Рєпіної, Л.Панкратової, Л.Гурович. У загальній дошкільній педагогіці багато науковців і педагогів-практиків у своїх працях описують методики вивчення літературних творів із дітьми дошкільного віку, зокрема Н. Ветлугіна, М. Боголюбська, А.Богущ, М.Алексєєва, В.Яшина.

Автори відмічають, що твори літератури сприяють розвитку мовлення, дають зразки української літературної мови, збагачують словниковий запас новими словами, поетичною лексикою, образними виразами. Засобами художнього слова, ще до опанування граматичними правилами, маленька дитина практично засвоює граматичні норми мови у єдності з її лексикою. У розповідях діти пізнають лаконізм і точність мови, у віршах – музикальність, співучість, ритмічність української мови, у казках – влучність, виразність.

Ушакова О.С. писала, що розвиток мовлення дошкільників і навчання рідної мови тісно пов'язані з формуванням художньо-мовленнєвої діяльності як однієї із невід'ємних складових естетичного виховання. Так, використання переказу фольклорних і літературних творів для формування у дітей уміння зв'язно висловлюватися передбачає й ознайомлення їх із засобами художньої виразності (порівняннями, синонімами, антонімами, метафорами тощо), і це, безумовно, сприяє розвитку художнього сприймання літературних творів, а ще власної словесної творчості. Щоб дитина вміла сама оперувати словом, складати казки, оповідання, вона має вчитися основ композиції, систематично виконувати творчі завдання.

У відповідності з чинними програмами навчання та виховання дошкільників педагоги мають знайомити дітей у кожній віковій групі з великою кількістю творів дитячої художньої літератури. Важливим значенням є забезпечення засвоєння дитиною змісту творів, правильне їх розуміння.

На основі того, що діти придбали на попередньої вікової щаблі, у них виробляється здатність глибше розуміти зміст твору, усвідомлювати певною мірою почуття, які виникають і, керуючись ними, визначати своє ставлення до героїв, подій. Із розвитком цієї здатності поглиблюється сприймання дітьми художнього твору.

Частина програмових творів діти мають вивчити напам'ять (вірші), частину – вміти передавати

близько до тексту (переказувати). Крім того, дитина оволодіває способами виконання ролей у інсценуванні, у гри-драматизації за літературними сюжетами.

У дошкільній педагогіці та у дитячій літературі на основі загальних положень розроблені вимоги до художніх творів для дітей (тематика, зміст, мова, обсяг) та оформлення книжок, а також принципи складання репертуару для читання дітям.

З кожним роком збільшується кількість дітей із порушенням мовлення, особливо діти із загальним недорозвиненням мовлення (далі ЗНМ). Проблема використання художньої літератури в корекційній роботі із дошкільнятами із загальним недорозвиненням мовлення у спеціальній літературі є досить значущою, так як у цієї категорії дітей виникають труднощі при сприйманні, розумінні і відтворенні художньої літератури через порушення всіх сторін мовлення.

У цих дітей порушені всі компоненти мовленнєвої системи, які відносяться як до звукової, так і до смислової сторони мовлення. Неповноцінна мовленнєва діяльність накладає відбиток на формування у них інтелектуальної, сенсомоторної, сенсорної та емоційно-вольової сфери (Н.Гаврилова, Н.Жукова, В.Ковшиков, Р.Лалаєва, Р.Левіна, І.Мартиненко, О.Мастюкова, В.Тищенко, Є.Соботович, В.Тарасун, О.Усанова, Т.Філічева, М.Шеремет та інші). При цьому найсуттєвіші недоліки виявляються під час засвоєння і використання дітьми цієї категорії лексики та граматики рідної мови (Г.Жаренкова, Р.Лалаєва, Р.Левіна, В.Орфінська, Є.Соботович, Л.Спірова, Л.Трофименко, Т.Філічева, Г.Чіркiна та інші).

Одним із засобів розвитку мовлення цих дітей є художня література. Вона використовується з метою збагачення словникового запасу, мовлення емоційною та поетичною лексикою, удосконалення граматичної сторони мовлення, розвиток зв'язного мовлення. Але вивчення художніх творів за методиками, що розроблені у загальній дошкільній педагогіці не є доцільним, адже вони не враховують специфічні особливості психофізичного розвитку дітей даної категорії. А вивчення цих творів без урахування особливостей розвитку психічних процесів є малоефективним.

Про значення художньої літератури у корекційній логопедичній роботі писали такі дослідники як Н. Юдіна, Н. Гавриш, А. Богуш, І. Марченко, І. Сокольник, В.Глухов.

Про використання художньої літератури у мовленнєвому вихованні дітей-логопатів писала К. Юдіна. Вона радить застосовувати поетичні твори у навчально-виховній роботі, і виділяє такі її напрями:

- 1) формування гігієнічних навичок;
- 2) виховання культури поведінки, етичних уявлень та почуттів.

З цією метою педагог рекомендує використовувати вірші під час проведення всіх режимних моментів: під час пробудження від сну, здійснення гігієнічних навичок, застилання ліжок, прогулянки, призначення чергових.

Глухов В.П. наголошував, що до числа найважливіших завдань логопедичної роботи з дошкільниками із ЗНМ відноситься формування у них зв'язного монологічного мовлення. Це необхідно для найбільш повного подолання мовленнєвого недорозвинення та підготовки дітей до майбутнього шкільного навчання. І значне місце в системі проведеного корекційного навчання відводиться формуванню навичок переказу художніх творів. Під час переказу вдосконалюється структура мовлення, його виразні якості, вимова, засвоюється побудова окремих речень і тексту в цілому. Опанування переказом сприяє формуванню навичок самостійного (творчого) розповідання, оскільки цей процес передбачає навмисність і плановість мови.

Навчання переказу збагачує словниковий запас, сприяє розвитку сприйняття, пам'яті, уваги. При цьому діти засвоюють за допомогою імітації нормативні основи усного мовлення, тренуються у правильному вживанні мовних засобів за аналогією змісту в творах для переказу. Використання під час навчання високохудожніх творів дитячої літератури дозволяє цілеспрямовано проводити роботу з виховання у дітей "чуття мови" - уваги до лексичної, граматичної, синтаксичної сторони мовлення. Це має особливе значення в корекційній роботі з дітьми з ЗНМ.

Значну увагу приділяють вибору текстів для переказування. На початковому етапі роботи застосовують невеликі тексти, надалі їх обсяг збільшують у міру зростання мовленнєвих можливостей дітей. В. П. Глухов рекомендує використовувати тексти з наявністю однотипних епізодів, повторюваних сюжетних моментів, з чітким поділом на фрагменти-епізоди та ясною логічною послідовністю подій.

Особливу увагу звертати на пізнавальність матеріалу тексту для дітей із порушенням мовленнєвого розвитку.

Робота з текстом, зокрема його переказування, і різні методичні прийоми, що пов'язані з цим, використовують на етапі формування мовленнєвої компетентності у фонетичній ланці, ситуації природного мовленнєвого спілкування – найдовшому та найскладнішому етапі корекції порушеної звуковимови. Це сприяє розвитку фонематичних процесів як однієї зі складових грамотного письма та читання. При цьому вдосконалюється структура мовлення, вимова, засвоюється побудова окремих речень і цілого тексту. Сформованість навички переказування позитивно позначається на розвитку всієї мисленнєво-мовленнєвої діяльності, розширює комунікативні та пізнавальні можливості дітей, сприяє засвоєнню знань. Різні методичні прийоми, які застосовують у навчанні переказування художніх творів, удосконалюють виразність мовлення, вимову, поповнюють лексичний запас дитини: називання слів, складання словосполучень, речень, діалогів. Відповіді на запитання, переказ художніх текстів сприяють усвідомленню зв'язків між словами в реченні, між реченнями в тексті; повторення речень формує синтаксичний компонент мовної компетенції дитини. Таким чином, розвиваються вищі психічні функції, які лежать в основі формування шкільних умінь і навичок і сприяють засвоєнню письма й читання.

На кожному етапі роботи з формування навички переказування художньої літератури реалізується також основний принцип спеціальної освіти – принцип корекційної спрямованості за дотримання триєдиної задачі: корекційного навчання, корекційного розвитку та корекційного виховання.

Окремим питанням є відбір художніх творів в логопедичній роботі. У дитячій літературі є прекрасні художні твори для роботи з дітьми різного віку. Ці твори є дидактичними у тому сенсі, що вони насичені тими чи іншими звуками, що значно оптимізує процес автоматизації та диференціації звуків у мовленні дитини. Народні та авторські казки, короткі оповідання В.Сухомлинського, К.Ушинського, Л.Толстого, В.Хмельницького, Г.Демченко, Г.Циферова, В.Струтинського, В.Пазушко та багатьох інших авторів повною мірою відповідають цим вимогам.

Кондратенко І.Ю зазначала, що у дошкільників із ЗНМ виявлено специфічні особливості лексичної сторони мовлення, недоліки у вираженні емоційно-сислового змісту висловлювання, відзначені ознаки гіпомімії, які проявляються в труднощах вираження на обличчі емоційних станів. Тому у корекційній роботі з формування відтворення ритму мовлення, сприйняття виразності мовлення, вміння користуватися засобами виразності в експресивному мовленні доцільно використовувати художню літературу.

Зокрема про використання матеріалу з художньо-мовленнєвої діяльності у індивідуальній логопедичній роботі з дітьми писала І. Сокольник. У своїй статті автор зазначає, що виховуючи звукову культуру мовлення дітей, логопед розв'язує низку завдань художньо-мовленнєвого виховання: формувати вміння слухати художній твір, емоційно реагувати на нього; розвивати поетичний слух, почуття ритму; навчати переказувати емоційно, логічно, послідовно, вживаючи образні засоби (епітети, порівняння, метафори); виразно виконувати твори, використовуючи смислові наголоси, паузи, вміння регулювати силу голосу та темп мовлення.

Велику користь як для мовленнєвого, так і для інтелектуального розвитку дитини має використання матеріалу з художньо-мовленнєвої діяльності на заняттях із звуковимови.

Формування звуковимови у дітей здійснюється в три етапи:

- 1) підготовка артикуляційного апарату;
- 2) уточнення вимови звуків;
- 3) закріплення звука у словах, фразовому мовленні.

Використання матеріалу з художньо-мовленнєвої діяльності починається з другого етапу – уточнення правильної вимови звука, що відпрацьовується.

Різноманітнішим стає матеріал із використання художньо-мовленнєвої діяльності на третьому етапі, коли поставлений звук вводиться у мовлення. Дитині пропонується вивчити лічилку усмішку, віршик, скоромовку, прислів'я, насичені певними звуками. Також на цьому етапі дитина навчається виразному читанню художніх творів, використовуючи при цьому смислові наголоси, паузи, інтонації, регулюючи темп мовлення, силу голосу.

Важливість застосування віршів і методика їх заучування з дітьми із ЗНМ висвітлена в роботі

І.С.Марченко, К.Косяк. Вірші використовуються на заняттях із автоматизації правильної вимови певного звука, при введенні його у зв'язне мовлення, а також на заняттях з розвитку зв'язного мовлення, також вірші використовуються в роботі з дітьми-логопатами з метою розширення активного та пасивного словника дітей, збагачення його образними висловлюваннями, епітетами, метафорами.

Методика заучування віршів зі старшими дошкільниками із ЗНМ складається з 2 етапів: підготовчого та основного.

Підготовчий етап спрямований на розвиток у дошкільників із ЗНМ процесів, які є невід'ємними складовими процесу вивчення напам'ять поетичних творів (логічне запам'ятовування, слухова та зорова пам'ять та увага, почуття ритму, уміння інтонаційно виразно оформлювати висловлювання).

Основний етап це безпосередньо навчання дітей заучування віршів із застосуванням прийомів, які підвищують його ефективність. Прийоми підібрані із урахуванням тих специфічних особливостей психічного та мовленнєвого розвитку, які є характерними для дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Як засвідчує аналітичний огляд посібників із мовленнєвого розвитку дошкільників із ЗНМ, у корекційній роботі використовуються всі жанри художньої літератури (вірші, оповідання, казки, байки тощо), малі жанри фольклору (прислів'я, приказки, скоромовки тощо). Проте досі немає чітко розробленої науково обґрунтованої методики розвитку та збагачення мовлення дітей із ЗНМ засобами художньої літератури з урахуванням їх психолого-педагогічних особливостей та спеціальних завдань корекційної роботи.

Аналіз методичної літератури (програми, методичні посібники), огляд дисертаційних досліджень із означеної проблеми дозволили дійти висновку щодо недостатнього опрацювання цього питання в спеціальній літературі. Вона розглядається переважно стосовно індивідуальної логопедичної роботи з дітьми-логопатами: в руслі використання поетичних творів під час постановки, автоматизації, диференціації звуків, розвитку зв'язного мовлення. Це дало вагомі підстави вважати доцільним теоретичне обґрунтування і експериментальну розробку методики використання художньої літератури з метою її корекції і розвитку мовлення дошкільників із ЗНМ.

Використана література:

1. **Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»** / *Наук. кер. та заг. ред. О.Л.Кононко.* – 3 –тє вид., випр. – К.: Світич, 2009. – 430 с.
2. **Богущ А. М.** Збагачення словника дошкільників експресивною лексикою народних казок. **3. Богущ А. М.** Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах.
4. **Богущ А. М.** Методика навчання української мови в дошкільних закладах. —К.: «Вища школа», 1993.-с. 226-246.
5. **Глухов В.П.** Формирование связной монологической речи у детей с ОНР в процессе обучения их пересказу // Дефектология. – 1989. №1. – С. 69-76.
6. **Марченко І.С., Косяк К.** Методика заучування віршів із дітьми із загальним недорозвиненням мовлення // Корекційна педагогіка. – 2010 - №1. – с. 6-10.
7. **Ушакова О.С., Гавриш Н.В.** Знакомим дошкольников с литературой. – М.: Творческий центр «Сфера». 1998. – 208с.
8. **Юдина Н.** Художественная литература в работе с детьми логопедической группы / Дошкольное воспитание – 1984 - №6.

References

1. **Bazova programa rozvytku dytyny doshkil'nogo viku «Ja u Sviti»** / *Nauk. ker. ta zag. red. O.L.Kononko.* – 3 –tje vyd., vypr. – K.: Svitych, 2009. – 430 s.
2. **Bogush A. M.** Zbagachennja slovnyka doshkil'nykiv ekspresyvnou leksykoju narodnyh kazok.
3. **Bogush A. M.** Metodyka organizacii hudozhn'o-movlennjevoi' dijaln'osti ditej u doshkil'nyh navchal'nyh zakladah.
4. **Bogush A. M.** Metodyka navchannja ukrai'ns'koj' movy v doshkil'nyh zakladah. —K.: «Vyshha shkola», 1993.- s. 226-246.
5. **Gluhov V.P.** Formyrovanye svjaznoj monologicheskoj rechy u detej s ONR v processe obuchenija yh pereskazu // Defektologija. – 1989. №1. – S. 69-76.
6. **Marchenko I.S., Kosjak K.** Metodyka zauchuvannja virshiv iz dit'my iz zagal'nym nedorozvynennjam movlennja // Korekcijna pedagogika. – 2010 - №1. – s. 6-10.
7. **Ushakova O.S., Gavrysh N.V.** Znamomym doshkol'nykov s lyteraturuj. – M.: Tvorcheskij centr «Sfera». 1998. – 208s.
8. **Judyna N.** Hudozhestvennaja lyteratura v rabote s det'my logopedicheskoj grupy / Doshkol'noe vospytanye – 1984 - №6.

Богачук Ю.В. Теоретико-методологические основы развития речи детей с общим недоразвитием речи (ОНР) средствами художественной литературы

В статье освещена проблема использования художественной литературы в коррекционной работе с дошкольниками с общим недоразвитием речи в специальной литературе, осуществлен подробный анализ исследований

зарубежних і отечественних учених по розвитку речі засобами художественної літератури. Раскрыта роль художественной литературы на речевое развитие ребенка. Отмечено, что у детей с общим недоразвитием речи нарушены все компоненты речевой системы, которые негативно влияют на формирование интеллектуальной, сенсомоторной, сенсорной и эмоционально-волевой сферы. Одним из средств развития речи детей дошкольного возраста с общим недоразвитием речи является художественная литература. В статье выделены влияние художественной литературы на речевое развитие детей с общим недоразвитием речи. Обоснована необходимость дальнейшего изучения данной проблемы с целью развития, обучения родному языку детей данной категории средствами художественной литературы.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, развитие речи, художественная литература, средство развития речи.

Bogachuk Y. Theoretical and methodological foundations of language development of children with the general underdevelopment of speech by means of fiction

In the article the problem of using fiction in correctional work with preschool children with the general underdevelopment of speech in the literature, carried out a detailed analysis of studies of foreign and domestic scientists on the development of speech means fiction. The role of literature on speech development. Indicated that children with general speech underdevelopment broken all components of speech systems which negatively affects the intellectual, sensory-motor, sensory, emotional and volitional. One means of language development of preschool children with the general underdevelopment of speech is fiction. The article singles out the impact of literature on speech development of children with the general underdevelopment of speech. The necessity of further study of the problem to develop, learning the native language of this category of children means of fiction.

Keywords: general underdevelopment of speech, language development, fiction, means of language development.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2015

Статтю прийнято до друку 10.06.2015

Рецензент: д.п.н., проф. Конопляста С.Ю.

УДК 376.1-056.264

Боряк О.В.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМНОГО НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ

У статті підіймається проблема доцільного вживання логопедичної термінології під час визначення порушень мовлення у дітей з порушеннями психофізичного розвитку (розумово відсталих дітей). Мета статті – узагальнити існуючі дані про визначення поняття «системне недорозвинення мовлення», обґрунтувати та довести положення про те, що системне недорозвинення мовлення є окремою групою порушень, яка доповнює та розширює межі психолого-педагогічної класифікації порушень мовлення.

Ґрунтуючись на проведених дослідженнях автор визначає системне недорозвинення мовлення (СНМ) як різноманітні складні мовленнєві розлади, при яких порушене формування всіх компонентів мовленнєвої системи, які відносяться до її звукової та смислової сторін при супутніх порушеннях розвитку, що обумовлені порушеннями інтелекту, або призводять до його порушення.

При СНМ інтелектуальний розвиток має або набуває сталі ознаки порушення (ЗПР, розумова відсталість), що ускладнюють, а іноді, унеможливають нормований мовленнєвий розвиток. Тому порушення мовленнєвого розвитку за типом системного недорозвинення мовлення можна розглядати у випадках його обумовленості порушеннями інтелектуального розвитку (ЗПР, розумовою відсталістю), порушеннями слуху (туговухістю, глухотою), порушеннями опорно-рухового апарату (ДЦП), комплексними (складними) порушеннями розвитку, тяжкими порушеннями мовлення (алалії, афазії, дизартрії) у випадках, коли вони призводять до порушення інтелектуального розвитку.

Ключові слова: мовленнєва система, мовленнєва діяльність, функціональна система мови та мовлення, загальне недорозвинення мовлення, системне недорозвинення мовлення, розумова відсталість, розумово відсталі діти, порушення інтелектуального розвитку, порушення психофізичного розвитку, логокорекційна робота.

Мовленнєвий розвиток дітей із порушеннями психічного та (або) фізичного розвитку (далі – ППФР) сьогодні в Україні залишається однією з найбільш складних і недостатньо вирішених логопедичних проблем.

У різних галузях дефектології питанню вивчення порушень мовлення присвячені дослідження провідних науковців-дефектологів: при порушеннях слухового аналізатору, що призводять до цілого ряду вторинних відхилень, і, насамперед, до затримки мовленнєвого розвитку (Л.В. Борщевська, Р.М. Боскіс, К.Г. Коровін, К.В. Луцько, Н.І. Шелгунова, М.К. Шеремет та ін.); при порушеннях зору – Л.С. Вавіна, О.Л. Жильцова, Н.О. Крилова, Р.Є. Левіна, Т.П. Свиридчук, М.Є. Хватцев, С.Л. Шапіро та ін.; при порушеннях опорно-рухового апарату (ДЦП) – Л.О. Данилова, Е.А. Данилавичюте, М.Б. Ейдінова, О.М. Мастюкова, О.Г. Приходько, К.О. Семенова, М.Я. Смуґлін, Є.Ф. Соботович, В.В. Тищенко та ін.; при порушеннях поведінки та спілкування – у дітей з аутистичними порушеннями (Н.С. Андрєєва, О.В. Аршатський, Н.В. Базима, В.М. Башина, В.Є. Каган, С.Ю. Конопляста, І.П. Логвінова, О.С. Нікольська, В.В. Тарасун, М.К. Шеремет, Д.І. Шульженко та ін.); при затримці психічного розвитку –